

זֵכֶר צַדִּיק לְבִרְכָּה וְשֵׁם רָשָׁעִים יִרְקָב:

על עצמו, וזהו נקרא גם כן חמס, כמ"ש²³ "כי מלאה הארץ חמס", ואמרו²⁴ שגם הנגזל היה לו חמס דברים שהיה מחרף את הגזול²⁵. ואמר אצל צדיק לראש ואצל רשעים פי, כי מחשבה טובה מצרף הקב"ה למעשה²⁶, ולכן אמר לראש צדיק, כלומר, תיכף כשהיתה מחשבתו בראשו לברך, תיכף ינוחו ברכות עליו, אבל הרשעים אינם מכסים עצמם בחמס עד שיאמרו בפיהם, כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה²⁷. ואמר צדיק לשון יחיד ורשעים לשון רבים, כי במחשבה חושב אדם לבדו, אבל המדבר מדבר לחברו, וזה שאמר רשעים. ועוד: ברכות לראש צדיק, הוא שני פעמים ח"י ברכאן²⁸ בלחש ובקול, והוא שני פעמים שד"י, והן שני פעמים שבע ברכאין, תוך ובר, והח"י ברכאן הן ג' שמות דחכמה בינה דעת. ס"ת קש"ת²⁹, שהן ח' שלובין הידועין דע"ב המיוחדין. וז"ש ברעיא מהימנא³⁰, מרכבתא שלימתא. ור"ת הן ב' שמות דחו"ג [דחסד וגבורה].

(ז) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. זכר הוא מה שזוכרים מה שהיה מקדם, דהיינו אחר מותו של צדיק, שאינו רק זכר, הוא גם כן לברכה, אבל הרשעים, אפילו שם, דהיינו בחייהם נמי מקללים אותם³¹. ועוד: זכר וגו', ושם וגו', זכר הוא מצוות

23 בראשית ו, יג. 24 בראשית רבה לא, ד. ור' להלן יג, ב. 25 בהכתב והקבלה בראשית טז, ה מוסיף על דברי רבינו, ש"חמס" המוזכר בסיפא הוא נגד "ברכות דרישא", שחמס הוא עניין חירוף וקללה, והברכה היא הפאר והתהילה, כמו "והתברך בלבבו" [דברים כט, יח]. [ומבאר שם את הפסוק "חמסי עליך" [בראשית טז, ה]: אחרי הודיעו "ותקל גבירתה בעיניה" [שם שם, ד], אמרה שרה "חמסי עליך", ר"ל הביזיון וחסרון הכבוד ממנה הוא בשבילך ועל ידיך]. 26 קדושין מ, א. 27 בספר רינת יצחק העיר מהגמ' בקידושין מ, א דהיכא דעבר ושנה, גם מחשבה רעה מצטרפת למעשה, וכאן הרי מדובר ברשעים שמחרפים תמיד. 28 באדרת אליהו דברים לג, טז [אופן שני]: "ולכן נאמר "ברכות לראש צדיק", שהצדיק אף על פי שכלול ח"י עלמין, מכל מקום הוא מב' ח"י". 29 ברכות לראש צדיק סופי תיבות קש"ת. 30 עי' זוהר ח"ב קלב, ב. 31 בבראשית רבה מט, א: וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מה טעמיה "ושם רשעים ירקב". וביפה תאר "והא דאמרינן בפ"ק דברכות [י, א] בהנהו בריוני מי כתיב יתמו חוטאים חטאים כתיב, אלמא דאסור לקלל את הרשעים, שם מיירי בחייהם, וזה אסור פן ישובו מדרכם הרעה, והכתוב "ושם רשעים ירקב" מיירי ברשעים שכבר מתו". ודעת רבינו דהמצוה לקלל גם בחיים. ולדעת רבינו צ"ע מהגמ' בברכות. ועי' מהרש"א יומא לח, א שכתב: ושינה גבי צדיק שיהיה זכרו לברכה ולא אמר כן גבי רשעים זכרו לקללה, משום דכשמשבחים צדיקים יברך אותם, אבל בגנות רשעים אל יקלל, אלא שיצפה להם שיעשו תשובה כדאמרינן פ"ק דברכות יתמו חוטאים לא כתיב אלא "יתמו חטאים כו'" [תהלים קד, לה], והיינו "שם רשעים ירקב" מהם ולא יהיו עוד נקראים רשעים כשיעשו תשובה. אמנם בדברי רבינו מבואר דמקללים אותם. ואולי יש לכאור על פי מה שכתב בספר בית אבות [לנכד בעל מעלות התורה ד, כד] בשם רבינו דאף שמחוייבים לנקום נקמת ה' ולא לרחם על המחרפים והמגדפים ולנקום מהם, היינו הכל עובר כבוד ה' ולבער הרשעה מן העולם, אבל עכ"ז בקרבנו יצער ויתמרמר לבו על שנתגלגל דבר זה, שגם הקב"ה אין חפץ במות רשע. וכתב שם בספר בית אבות, דהא דברכות לא הסכימו מן השמים, משום שמה שהתפלל שימותו היה משום שציערו אותו, ממילא י"ל דאין כאן סתירה, דבאמת יש מצוה לקלל את הרשע גם בחייו, אך זה רק כשכוונתו רק לכבוד ה'. ומדברי הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א הבנתי לתרץ עפ"י מה שכתב החזון איש (סנהדרין סי' כ אות י) שאם אדם עובר עבירה במזיד שמותר לנדותו, מותר לקללו, וקללה זו לא תזיק אלא אם לא שב ונכנע, אבל אם שב מתירים לו, ולפי"ז י"ל דמה דאיתא במדרש שמקללים את הרשע, היינו אם לא עשה תשובה.